

BEYKOZ

İstanbul'da
Boğaziçi'nin Asya kıyısında
Paşabahçe ile Anadoluakavağı arasında
bulunan ve günümüzde
ilçe merkezi olan semt
(bk. BOĞAZIÇI; İSTANBUL).

BEYKOZ İŞİ

XIX. yüzyılda
İstanbul Beykoz'da yapılan
cam eşya için kullanılan bir tabir
(bk. CAM).

BEYKOZ KASRI

İstanbul Boğaziçi'nde yapılan
ilk kâgir kasır.

Kasrın yapımı bir tarihî olaya dayanmaktadır. Mısır Hidivi Kavalalı Mehmed Ali Paşa kuvvetlerinin Konya'da Osmanlı ordusunu yenmesi (21 Aralık 1832) karşısında Bâbü'lî'nin, tarihinde ilk defa Ruslar'dan yardım istemesi üzerine Şubat 1833'te Rus ordusu ve donanması kuzeyden İstanbul'a girdi. Donanma Büyükdere ve Beykoz koylarında demirledi, ordu ise Selviburnu'nda ordugâh kurdu. Osmanlılar'la Ruslar arasındaki bu yakınlaşma, ileride Türkler'in başına gâile açacak olan Hünkâr İskeleyi Antlaşması'yla sonuçlanmış (8 Temmuz 1833) ve Ruslar Selviburnu'nda Rusça ve Türkçe yazılı bir taş anıt dikerek olayı kaba biçimde belgelemişlerdir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa ihtiyarlık günlerinde İstanbul'u ziyaret ettiği zaman (1845), isyanından dolayı padişaha kendini affettirmek ve Ruslar'ın diktikleri kaba görünümlü anıtın tesirini azaltmak için, Hünkâr İskeleyi tepesinde 200 dönümlük bir arazi içinde Abdülmecid'e armağan

Beykoz Kasrı'nın tavan süslemelerinden bir örnek ve kasrın alt kat salonunun XIX. yüzyıl sonunda çekilmiş bir fotoğrafı (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90.407)

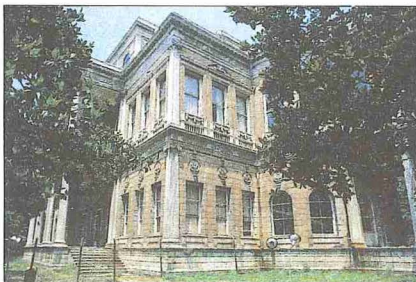
edilmek üzere yaptırmak istediği Beykoz Kasrı'nın temelini attı. Kasrın yapımı on bir yıl sürdü ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu Said Paşa tarafından tamamlanarak 1855'te Abdülmecid'in yerine geçen kardeşi Abdülaziz'e armağan edildi. Ziver Efendi'nin (Paşa) düşürdüğü manzum tarih bir kitâbeye işlenerek kasrın bulunduğu koru-parkın deniz tarafındaki kapısına konuldu. İstanbul'da inşa edilen bir ilk kâgir kasrın plan ve projelerinin Nikogos Balyan'a, müteahhitliğinin de Sarkis Balyan'a yapıldığı ileri sürülmekteyse de bu bilgilerin kesin belgelere dayanmadığı görülmektedir.

Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında tamamlanan kasırdaki bir süre, bu savaşa katılan ve "başibozuk" diye adlandırılan gönüllü askerler barındırılmıştır. Abdülaziz bu kasrı dinlenme amacıyla yaz aylarında kullanmıştır. Burada kalarak Boğaz'ı seyrettiği, Beykoz çayırında güreş müsabakaları düzenlediği ve Tokat köyündeki av korusunda avlandığı söylenmektedir. Sultanın Fransa'ya yaptığı ziyarete karşılık İmparator Napolyon adına iade-i ziyarete gelen İmparatoriçe Eugénie Beykoz Kasrı'nda ağırlandı, burada şerefine ziyafetler verilmiş ve av partileri düzenlenmiştir. Abdülaziz'in ölümünden sonra bakımsız kalan kasır harap olmuştur. II. Meşrutiyet'in Meclis-i Meb'ûsan Reisi Ahmed Rızâ Bey zamanında mebuslara, âyan âzalarına ve

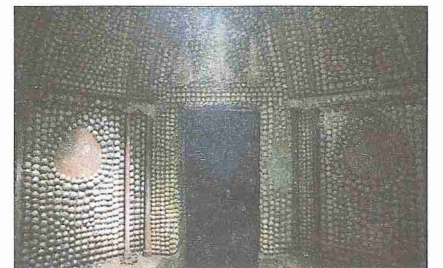
hükümet erkânına Beykoz Kasrı korusunda bir bahar ziyafeti verilmiştir (1910). I. Dünya Savaşı sırasında kasır kız yetimevi olarak kullanılmıştır. Yine bu dönemde bir süre trahom hastahanesi olarak hizmet görmüş, ayrıca burada göçmenler de kalmıştır. Cumhuriyet döneminde önce Boğaz Komutanlığı emrine verilen kasır, 1953'te İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın önerisi üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilmiş ve zamanın Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ tarafından da restore ettirilerek Yüksek Tahsil Gençliği Prevantoryumu'na dönüştürülmüştür. Prevantoryumun ilk müdürü olan Haydarpaşa Numune Hastahanesi Başhekimisi Dr. Ali Rıza Temel'in çabalarıyla da tekrar restore edilmiş ve onarım sırasında Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri çalıştırılarak harap olmuş duvardaki bezemeleri tamamlattırılmış, ayrıca döşeme, parke ve mermer kaplamaları da yenilenip koru-parkı tekrar düzenlenmiştir. Bu arada bahçe içindeki "Hava Hamamı" adıyla tanınan hamamı da onarılmış ve eski suyu yeniden getirilerek koru-parkta yeni mutfak ve çamaşırhane binaları yapılmıştır. Kasrın yazlık olarak planlanması sebebiyle mevcut olmayan ısıtma tesisatı eklenmiştir. Rıhtım onarılmış, deniz ve kum banyosu yerleri yapılmıştır. Koru-parka yeni ağaçlar dikilmiş, meyve fidanlığı ve sera yapılmıştır. Güney girişinin sağındaki köşe odası tuvalet olarak düzenlenmiştir. 1963'te prevantoryum kapatılarak bina 0-14 yaş arası çocuklar için Beykoz Çocuk Göğüs Hastalıkları Hastahanesi olarak kullanıma açılmıştır.

Kare plan içinde çözümlenmiş olan Beykoz Kasrı hareketli bir kütleyle sahiptir. Zeminde ana kütlelerin dört cephesinde iyon düzeninde dört sütundan oluşan birer revak bulunur. Bu revaklar-

Beykoz Kasrı - İstanbul

Beykoz Kasrı'nın bahçesindeki hamamın içinden bir görünüşü

dan deniz yönünden giriş aksı üzerinde-kiler birinci katta balkon olarak devam etmektedir. Bu katta korent düzeni kullanılmıştır. Yan cephelerde ise revakların üstü kapalı mekâna dönüştürülmüştür ve ana kütleyle geçiş yuvarlatılarak sağlanmıştır. Dört cephede revak kullanımıyla yapı Palladio'nun (ö. 1580) Villa Capra'daki tasarımını hatırlatmaktadır. Bir kaide üzerine oturtulmuş olan kasır zemin kat, birinci kat ve birinci katın orta salonunun tavanını yükseltmek ve bu mekâna bol ışık sağlamak amacıyla yapılan bir çekme kattan meydana gelmektedir. Çekme katın yan cephelerine yine birer revak yerleştirilerek bu katla alt yapı arasında kütleli bir ilişki kurulmuştur.

Yapıya deniz cephesinden girildiğinde kare planın üç dikdörtgene ayrıldığı görülür. Ortadaki dikdörtgen geniş bir salondur. Yanlarda, köşelerde birer kare planlı oda ile bu odaların arasında elips biçimli mekân birimleri bulunur. Bu birimlerden sağdaki, barok üslup özellikleri gösteren bir çift merdivenle değerlendirilmiştir. Merdivenin son bulunduğu birinci kattaki çıkışa, padişahın merdiveni çıkarken bendegânlar tarafından alkışlanması için parmaklıklı dar bir koridor-balkon yapılmıştır. Üst katın planı zemin katın planını tekrarlar. Salon 14 metre yükseklikteki kasetlenmiş tavanı, kemer, pencere, kapı-pilasterle oluşturulan duvar düzeni, desenli mozaik parkesi, büyük duvar aynaları ve perde kornişleriyle görkemli bir görünüme sahiptir. Eski fotoğraflardan bu salonun Avrupa üslubunda ve zengin biçimde döşendiği anlaşılmaktadır. Burası Avrupa saraylarında görülen büyük balo salonlarının tam bir benzeridir.

Diş kütlede yarım yuvarlak kemerli ve dikdörtgen çerçeveli pencerelerle dışarı açılan kasır, derzli duvar düzenine sahip olan zemin katta pencere üzerinde eşkenar dörtgenler içinde bitkisel motifli kabartmalarla, birinci katta ise pencere altında gırlantılar ve arşitravda az derin kabartmalarla bezenmiştir. Yapının köşeleri pilasterlerle daha belirgin hale getirilmiştir. Kasır mantar ağacı, ihlamur, manolya ve çam gibi çeşitli ağaçlarla oluşturulmuş bir kuru-parkla çevrelenmiştir. Kuru-parkta ayrıca dar dolambaçlı bir koridorla girilen iki küçük mekândan oluşan bir hamam bulunmaktadır. Hamamın duvarları ıstırye kabuğuyla kaplanmış ve içerideki havayı se-

rinletmesi için yukarıdan akıtılan sularla duvarlar devamlı ıslak tutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

Yıldız Albümleri, İÜ Ktp., nr. 90.407, 90.461, 90.530; *Türkiye Maarif Tarihi*, II, 446-447; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 174-177; R: Ekrem Koçu, "Beykoz Kasrı", *İst. A. V.*, 2657-2660; Pakalın, I, 215-216.

AYLA ÖDEKAN

el-BEYKÜNİYYE

(البيونية)

Beykūnī

(ö. 1080/1669 [?])

tarafından kaleme alınan

hadis usulüne dair manzum risâle.

el-Beykūniyye veya *el-Manzūmetü'l-Beykūniyye* adıyla bilinen risâlenin müellifi olan Ömer (Tâhâ) b. Muhammed b. Fettūh el-Beykūnī ed-Dimaşkī hakkında fazla bilgi yoktur.

Hadis usulüne dair otuz dört beyitten ibaret küçük bir risâle olan *el-Beykūniyye* kolay ve akıcı bir üslûba sahiptir. Hadis usulü kitapları arasında orijinal bir mahiyeti olmamakla birlikte hadis türlerini kısa ve öz bir şekilde tarif etmesiyle dikkati çeker. Kolay ezberlenebilmesi sebebiyle de sahasında şöhret bulmuştur.

el-Beykūniyye'nin belli başlı şerh ve hâşiyeleri şunlardır. 1. Abdülkâdir b. Celâleddin el-Mahallî, *Fethu'l-kâdiri'l-muğîs* (TSMK, III. Ahmed, nr. 553, 339 varak). 2. Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Şerh 'ale'l-Manzūmeti'l-Beykūniyye* (Kahire 1305, 1310); bu şerhle birlikte basılan Atıyyetullah b. Atıyye el-Uchûrî'nin hâşiyesi. 3. Câdülmevlâ diye tanınan Muhammed b. Ma'dân, *Hâşiye 'ale'l-Manzūmeti'l-Beykūniyye*. 4. Mahmud Neşşâbe, *el-Behcetü'l-vaz'ıyye şerhu metni'l-Beykūniyye* (Trablusşam 1328). Ayrıca esere Sıddîk Hasan Han'ın *el-'Urcûn fi şerhi'l-Beykūn*, Bedreddin el-Hasenî'nin de *ed-Dürerü'l-behiyye fi şerhi'l-Manzūmeti'l-Beykūniyye* adlarıyla birer şerh yazdıkları ve Hasan Muhammed Meşşât'ın *Beykūniyye* şerhinin Cidde'de yayımlandığı (1392/1972) kaydedilmektedir.

Risâle bazan 2-3 sayfa halinde müstakil olarak, fakat daha çok şerhleriyle birlikte defalarca basılmıştır. Özellikle Mısır'da (1273, 1276, 1297, 1302, 1306, 1322) ve Bombay'da (1274) yapılan basmaları bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü'l-ülûmü'l-hadîs* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 — Medine 1397/1977, nâşirin girişi; Abdülhak ed-Dihlevî, *Muqaddime fi usûli'l-hadîs* (nşr. Selmân Hüseyin en-Nedvî), Leknev 1406/1986, nâşirin girişi, s. 21; Serkîs, *Mu'cem*, I, 366, 619; Brockelmann, *GAL*, II, 396; *Suppl.*, II, 419; Abdullah Sirâceddin, *Şerhu Manzūmeti'l-Beykūniyye*, Halep 1372, s. 156; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XII, 40; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 283; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 218.

ALİ OSMAN KOÇKUZU

BEYLEK el-KIPÇAKİ

(XIII. yüzyıl)

Eyyûbîler ve Memlûkler devrinde Mısır'da yaşayan

Kıpçak Türkleri'nden bir mineralog.

Hayatı hakkında klasik biyografi kitaplarında bilgi bulunmamaktadır. Kahire'de ve muhtemelen de Hama'da yaşamıştır.

1282-1283 yıllarında *Kitâbü Kenzi't-tüccâr (ticâr) fi ma'rifeti'l-ahcâr* adlı kitabı yazdı. Bu eserin seksen sekiz sayfa tutan orijinal yazma nüshası halen Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır (nr. 2779). Bu nüshanın harap olan ilk sayfasında eserin adı ile "İle's-sultân el-Melikü'l-Muiz (?) Muhyiddin Ya'kûb b. Ebî Bekr (....) b. Eyyûb rahimehümullah" şeklinde bir ithaf ibaresi okunmaktadır. Ancak eserin 4. sayfasında da "Efendimiz Hama sultanı Sultan el-Melikü'l-Mansûr Nâsirüddin Muhammed b. Sultân el-Muzaffer Takiyüddin Ömer b. Şâhinsâh b. Eyyûb'un kütüphanesine bu kitabımızla hizmet etmeyi düşündük" cümlesi yer almakta, bu durum ise kitabın kime ithaf edilmiş olduğu konusunda tereddüt uyandırmaktadır. Beylek bu eserinde İlkçağ düşünür ve bilimlerinden Hermes, Tyanalı Apollonios, Aristoteles ve Ptolemaios, müslümanlardan da Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Bîrûnî ve Gazzâlî gibi isimler başta olmak üzere yirmi üç yazardan iktibaslar yapmıştır. Kitapta adı en çok geçen kişi, XIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Tîrfâşî adlı bir İslâm mineralogudur. Esasen Beylek kitabını Ahmed b. Yûsuf et-Tîrfâşî'nin (ö. 651/1253) *Ezhârü'l-efkâr fi cevâhiri'l-ahcâr* (Florence 1818 [İtalyanca tercümesi ile]; Bologne 1906; Kahire 1977) adlı eserine dayandırmıştır. Bu kitaptaki plan, takdim tarzı, bölümler, bölüm başlıkları ve eski yazarlardan alınan anekdotlar Beylek'in eserinde de aynen